

Michael Andersen: Erik af Pommerns barndomshjem i Darłowo

Den middelalderlige ringborg Krogen eller Ørekrog var Kronborgs forgænger. Selvom dele af dette anlægs større huse stadig ses indkapslet i Kronborgs mure, er det svært at forestille os borgens fremtoning. Forbilledet for Krogen var imidlertid slottet i Darłowo, bygherrens barndomshjem, der i store træk endnu står. Middelalderarkæologen Michael Andersen har studeret dette slots bygningshistorie og drager ud fra sin viden sammenligninger mellem de to borge eller slotte.

Bag Kronborgs prægtige mure gemmer sig resterne af et ikke mindre spændende bygningsværk: Krogen. Denne Kronborgs forgænger er bevaret i ikke ringe udstrækning og kan ses flere steder i bygningskomplekset, bl.a. fra Handels- og Søfartsmuseets udstilling. Ydermere er vi i den lykkelige situation, at der findes en tegning bevaret af anlægget, helt tilbage fra 1559, tegnet af den tyske fæstningsbygger Hans von Dieskau, som Christian III havde hidkaldt for at ombygge borgen efter moderne principper¹.

Tegningen er bemærkelsesværdig ved at være den ældste bevarede plan over en dansk borg. Med udgangspunkt i den er det muligt at foretage en meget nøjagtig rekonstruktion af Krogen. Alligevel er det muligt at komme det oprindelige bygningsværk endnu nærmere. Krogen har en nær parallel i Polen, som det kan være udbytterigt at studere nærmere. Ste-

det hedder Darłowo, en kystby omtrent 200 km vest for Gdansk. Det kan synes noget langt af led, men der er en naturlig forbindelse til Danmark: Dette slot var Erik af Pommerns barndomshjem.

Vi begynder i Helsingør. Det ældste bygningsværk på slotsbanken ved Øresund er en mægtig ringmur af teglsten, der danner et kvadrat med ca. 80 meter lange sider. Den oprindelige højde kan man kun gisne om i dag, men der har været tale om et anseligt anlæg. Det fremgår alene af murtykkelsen, som er ca. 2 meter i nord og vest, og hele 4 meter på de to sider mod land, mod syd og øst. Fundamentet af kampesten når ned under grundvandet.

Det er uvist, hvornår opførelsen er blevet iværksat. Denne type borganlæg er velkendt i 1300-tallets 2. halvdel, og det er da også blevet foreslået, at dateringen skal henføres til dronning Margrethe I's regeringstid 1387-1412². Byggeriet er blevet videreført med opførelsen af trappetårne, som har ført op til den tømrede skyttegang, der må have kronet anlægget.

Dernæst, formentlig på efterfølgeren Erik af Pommerns tid (1412-1439), er borggården blevet bebygget med i det mindste tre stenhuse og et par småhuse af bindingsværk. Det egentlige slot bliver derfor almindeligvis tilskrevet Erik af Pommern. Vi ved, det eksisterede i 1427, for det år beklagede kong Erik sig over, at da nogle preussiske skibe sejlede forbi Krogen, "skød de

De tre borge Krogen, Visborg og Darłowo er forbundet ved sejlrufterne over Østersøen. SKALK 1990, nr. 2. *The three castles Krogen, Visborg and Darłowo are connected by the sea lanes across the Baltic Sea.*

Huset i nordøst må have rummet kongens bolig. Her finder man det bekendte "Erik af Pommerns kammer", som er knyttet til kongen i kraft af den kalkmalede dekoration omkring det særegne cirkulære vindue, som endnu er bevaret. I dag finder man dette rum i Kronborgs stueetage, men oprindeligt har det været beliggende på 1. sal. Den nuværende slotsgård er nemlig hævet ca. 2 meter i forhold til det middelalderlige borgterræn.

Opførelsen af ringmursborge har en lang tradition her i landet. Valdemarstidens borganlæg var således omgivet af en uregelmæssig ringmur. Det gælder Kalundborg, Søborg, Tårn- borg, Lilleborg - for blot at nævne nogle eksempler. Det er imidlertid et særkende for 1300-tallets ringmursanlæg, at de er meget regelmæssige. Siderne er rette, og grundplanen bygget op omkring en firkant med retvinklede hjørner. Forbillederne skal man måske søge i den række af borge, som Den Tyske Orden lod opføre i Preussen og op gennem de baltiske lande⁴. Og så er der ikke langt til Darłowo.

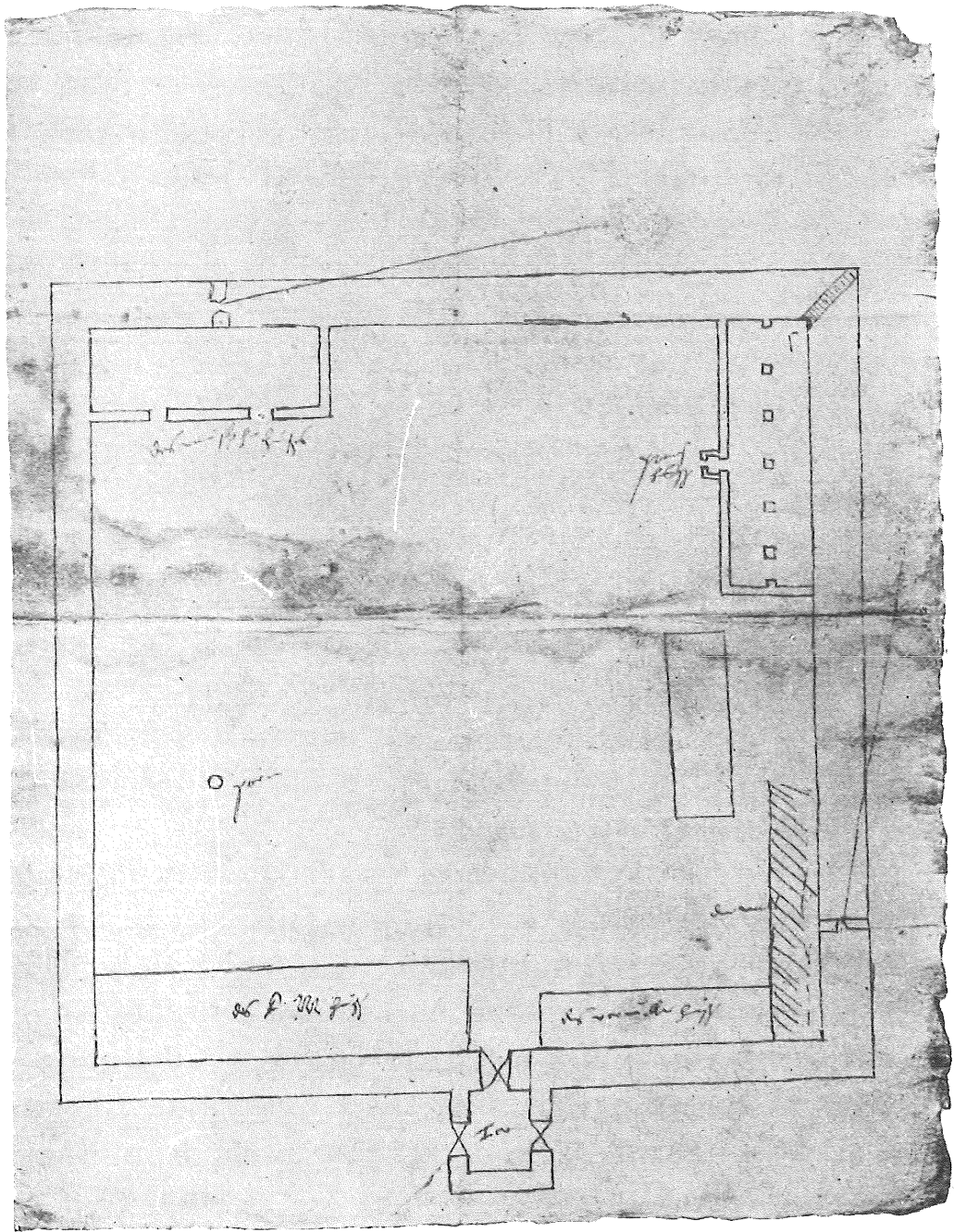
Når dette slot i det følgende skal omtales nærmere, er det som nævnt fordi, det var Erik af Pommerns barndomshjem. Senere skulle det vise sig også at blive hans aftægtsbolig. Det må

alle på fjendtlig vis med deres bøsser på slottet".

Stenhusene er blevet rejst op til ringmuren i sydøst, sydvest og nordøst. Det er disse prægtige teglstenshuse, som man tilligemed ringmuren finder væsentlige dele af bevaret bag Kronborgs mure. De små huse af bindingsværk lå i nordvest. De blev ødelagt under Grevens Fejde 1536, men kendes fra arkæologiske undersøgelser 1979-80⁵. Endelig har der mod nord været en portbygning, som det fremgår af Dieskaus tegning. På grundplanen ser den temmelig ydmyg ud, men der kan meget vel have været tale om borgens pryde, et prægtigt tårn.

Stenhuset i sydvest har rummet en stor sal overhvalvet med seks stjernehvælve. Det er her, man holdt møder og gæstebud. To af husets høje spidsbuede vinduer mod slotsgården er endnu bevaret i vestenden af Kronborgs sydfløj. Også i det sydøstre stenhus er der bevaret et sådant vindue.

Hans von Dieskaus plan over Krogen 1559. Porttårnet var opført mod nord, og tegningen har således nord nedad. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1930. *Hans von Dieskaus' plan of Krogen from 1559. The gate tower was built facing north, so the drawing has been made with north pointing downwards.*

her være på sin plads kort at resumere denne dynamiske konges brogede livsforløb.

Erik blev født i Darłowo 1382 som søn af den pommerske hertug Vartislav VII. og Maria af Mecklenburg. Ved dåben fik han det slaviske navn Bugislav, og ingen kunne da drømme om, at han engang skulle blive konge af de nordiske riger Danmark, Norge og Sverige. Imidlertid døde Margrethe I's søn Oluf i 1387, og da han var enebarn, måtte man til at se sig om i kongeslægten efter en ny tronarving. Omstændighederne gjorde, at man måtte helt til Darłowo for at finde et emne: Den lille Bugislav. Og det var i flere henseender langt væk, for tilknytningen til Danmark bestod i, at han var oldebarn af Valdemar Atterdag. Maria af Mecklenburg havde kong Valdemar som morfar.

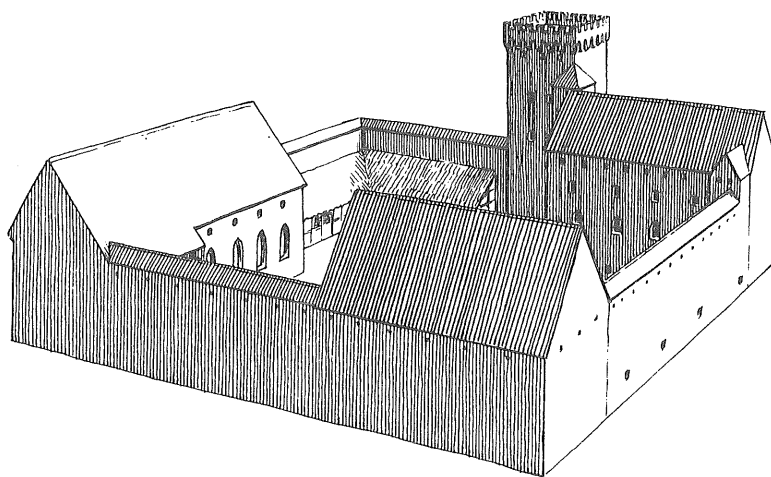
Margrethe I hentede den da seksårige Bugislav til Norden, hvor han nogle år senere blev kronet til konge under sit nye navn: Erik. Efter Margrethes død 1412 skulle Erik af Pommern snart vise sig som en ualmindelig dynamisk regent. Han gjorde Øresundsregionen til centrum i det danske rige ved at gøre København til hovedstad, grundlægge Landskrona som handelsby på østkysten, og sidst men ikke mindst ved at iværksætte opkrævningen af Øresundstold, kilden til Helsingørs rigdom helt frem til 1857. Det er i lyset af den nye told, at vi skal se Erik af Pommerns interesse for Krogen. Alle hans dyder til trods endte han imidlertid med at blive fordrevet fra sine riger. Det var i

valgkonedømmets tid, og rigsrådene i Danmark og Sverige opsigde ham ganske enkelt.

Erik af Pommern drog i eksil, først til Gotland, hvor han også havde ladet en borg opføre: Visborg ved Visby. Også det har været et regelmæssigt ringmursanlæg, men der er kun meget lidt bevaret af det.

Efter ti år på Gotland måtte Erik endnu en gang flygte. Han var 67 år, da han drog på sin sidste rejse ad Pommern til. Med sig havde han sin frille Cæcilie (dronningen, den engelske kongedatter Philippa, var forlængst død) samt nogle af sine skatte. Han valgte at tage ophold i sit barndomshjem: Slottet i Darłowo. Det var blevet hans, efter at faderen var død 1395 på pilgrimsrejse til Det Hellige Land. Erik arvede herved titlen som hertug af Pommern-Stolp. Og det var som pommersk hertug, Erik levede de sidste ti år af sit liv, til døden indhentede ham i barndomshjemmet 1459.

Darłowo var en hansestad og som sådan sikkert bedre kendt under sit tyske navn: Rügenwalde. Det tyske navn betyder rygboernes skov, og vidner om en gammel forbindelse mellem dette sted og øen Rügen. Den første gang byens navn er nævnt, i 1271, er det da også i forbin-

Rekonstruktion af Krogen. Borgen har været så omfangsrig, at de tre store stenhuse ikke har været indbyrdes forbundne. Rikke Agnete Olsen: Borge i Danmark, 1986. *Reconstruction of Krogen. The castle had such a big circumference that the three large stone buildings did not adjoin each other.*

Store dele af Krogens sydvestre hus er bevaret. Bag høje spidsbuede vinduer lå slottets store overhængende sal. H&S foto. *Large sections of Krogen's south-west building have been preserved. Behind the high Gothic windows the great vaulted hall of the castle. DMM photo.*

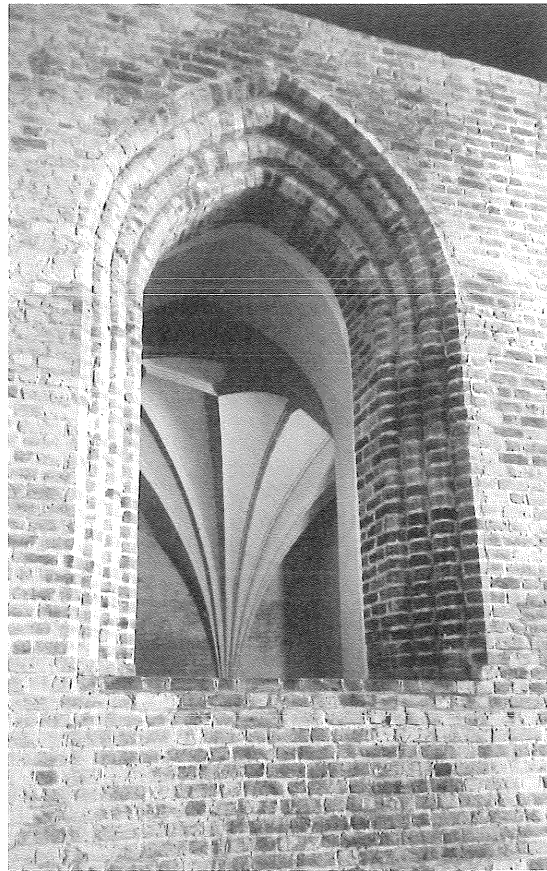
delse med overdragelse af to af dens gårde fra fyrst Wizlaw II af Rügen til et kloster⁵. Rügenwalde hørte ikke til de mest betydende i hanseforbundet. Hertil skal dog lægges, at den blev residensby for hertugerne af Pommern-Stolp.

Siden 1368 var Darłowo fyrstesæde, og denne status blev bibeholdt til den sidste fyrste døde barnløs i 1637. Herefter overgik slottet til Brandenburg, og kom 1701 til Preussen.

Det var Erik af Pommerns bedstefar, Bugislav V, efter hvem han sikkert er blevet opkaldt, der lod slottet opføre i årene 1352-72. Størsteparten er bevaret. Kun vestfløjen mangler. Den nedbrændte i slutningen af 1700-tallet og blev ikke genopført. Hele slottet er i årene 1970-88 blevet gennemgribende restaureret. Man har tillige benyttet lejligheden til at fjerne sporene efter bygningernes senere indretning til fremmede formål. Slottet fremtræder derfor i dag som et helt igennem gotisk anlæg, berøvet sporene efter de seneste århundreder af dets historie, men på den anden side som et overordentlig interessant eksempel på en borgtype fra det 14. århundrede.

Der kan ikke være tvivl om, at Erik af Pommern havde barndomshjemmet i Darłowo i baghovedet, da han lod Krogens bygninger opføre. Den velbevarede pommerske borg bliver derfor nøglen til en bedre forståelse af Krogen.

Erik af Pommerns bedstefar, hertug Bugislav V, lod sit slot opføre på en lille ø i floden Wieprza (tysk: Wipper), lidt syd for byen. Slottet blev

opført af teglsten, som var den almindelige bygningssten på denne tid såvel i Danmark som i hansestæderne langs Østersøens sydkyst.

Man udlagde et omtrent kvadratisk anlæg i form af en ringmur, i højden 14-16 meter, som afsluttede en gård. Siderne måler henholdsvis 32 og 34 meter. De er altså kun knap halvt så lange som Krogens. Langs ringmurens inderside lå bygningerne samlet omkring en åben gårdsplads. Mod syd opførtes et tårn, som i dag måler 23 meter i højden. Foran dette blev der noget senere tilføjet en portbygning. Den eksi-

sterer ikke mere, men lod sig i 1970 påvise ved en arkæologisk undersøgelse⁶.

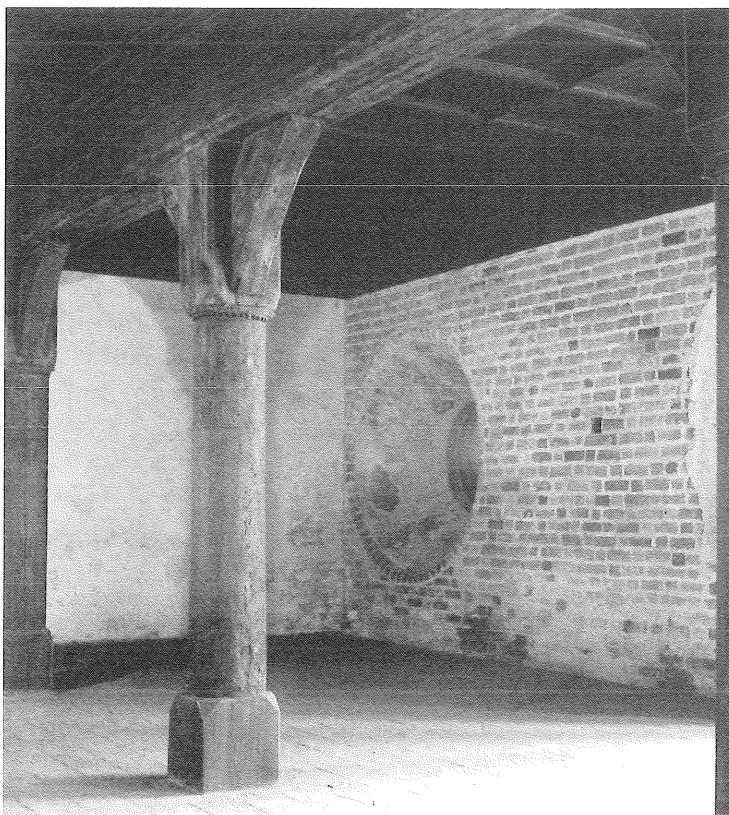
Oprindelig forbandt indvendige trapper etagerne, men i 1538 opførte man et udvendigt ottekantet trappetårn. Det oprindelige tårn var en såkaldt barfred. Det rummede ud over de forsvarsmæssige funktioner også værelser for den hertugelige familie, et lille kapel og et skatkammer. I ufredstid var tårnet slottets sikreste opholdssted, hvorfra det sidste forsvar skulle finde sted. Til daglig må det dog have været noget trangt, men her kunne man tillige disponere over de øvrige fløje.

Mod vest fandtes den egentlige beboelsesfløj med hertugens bolig, "palatiet", resterne af hvilket blev nedrevet 1833. Her fandtes tillige slottets køkken. I østfløjen havde man indrettet slottets mægtige overhængede sal bag store spidsbuede vinduer. Mod nord fandtes endnu en port samt en portbygning, noget yngre end de tre øvrige fløje. Erik af Pommern skal have opstillet kanoner i dens øverste (nu forsvundne) stokværk, altså vendt mod byen.

Det pommerske hertugslot adskiller sig fra Krogen ikke blot ved sin lidenhed, men som en følge heraf ved at være mere kompakt. Mens Krogens bygninger har ligget adskilt fra hinanden i temmelig stor indbyrdes afstand, så er de enkelte bygningselementer i Darłowo tæt forbundne, tvunget dertil af de snævre pladsforhold.

Det rekonstruerede "Erik af Pommerns kammer" i det nordøstre hus. Det usædvanlige cirkulære vindue er i smigen udsmykket med en skjoldfrise fra Erik af Pommerns regeringstid. H&S foto. *The reconstructed "Chamber of Erik of Pomerania" in the northeastern building. The unusual circular window is bevelled and decorated with a frieze of shields from the reign of Erik of Pomerania. DMM photo.*

Lighederne er imidlertid mest fremherskende. Det kvadratiske ringmursprincip er naturligvis fælles. Det samme gælder de primære bygninger. Til østfløjen i Darłowo med ridder salen svarer Krogens bygning i sydvest med de endnu bevarede store spidsbuede vinduer. Og til vestfløjen i det pommerske slot, "palatiet", svarer Krogens nordøstre hus med "Erik af Pommerns kammer". Endelig genfinder vi det store tårn, barfreden, på Hans von Dieskaus plan over Krogen, og der er ingen grund til at tro, at tårnet på Krogen i nogen henseende har stået tilbage for barfreden på det mindre slot i Darłowo.

Det store tårn, barfreden, i Darłowo set fra syd. Som på Krogen rummer det den oprindelige port til borgen. Forf. foto. *The great tower in Darłowo, the keep, seen from the south. It contains the original castle gate just like at Krogen. Author's photo.*

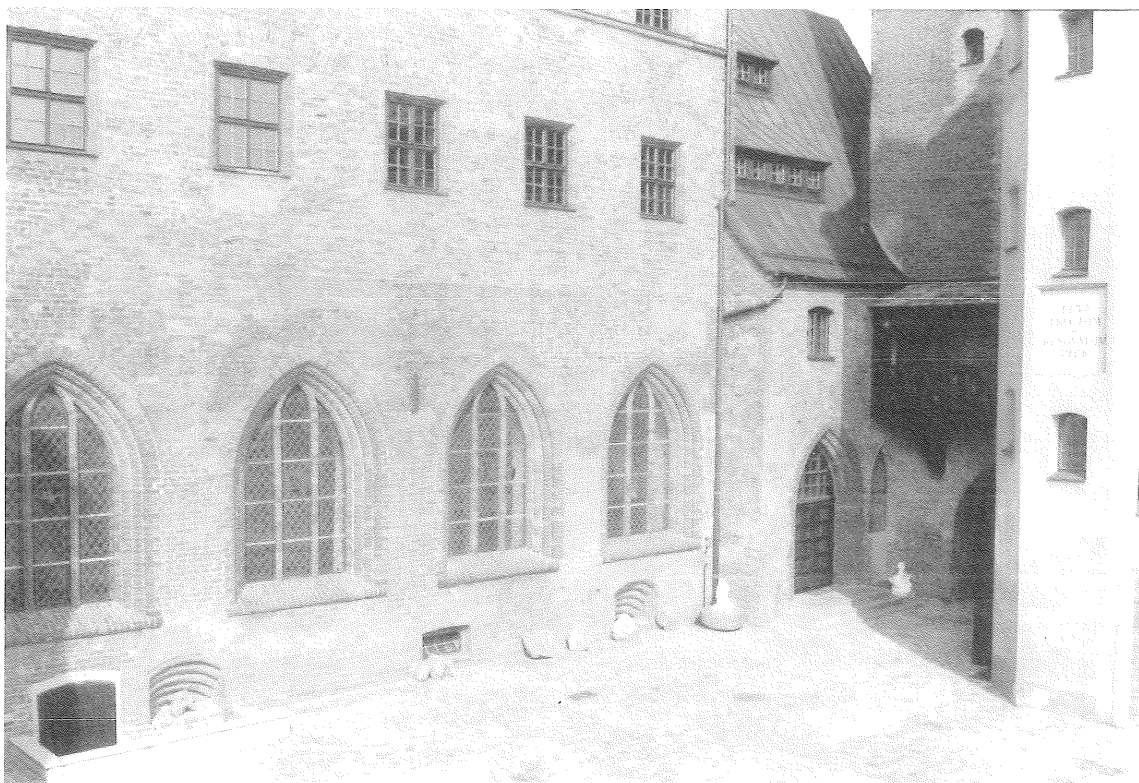

Slottet i Darłowo har overlevet til i dag mere intakt end Krogen. De pommerske fyrster byggede aldrig noget nyt slot, men nøjedes med at forandre og modernisere det gamle. I 1500-tallet blev slottet ombygget i renæssancestil. Det store tårn blev kronet med et spir, østfløjen blev forhøjet med to etager, og der blev indrettet en ny port mod byen. Man har lov at tro, at slottet fik en mere fredelig fremtoning. Hvordan det egentlig har taget sig ud, vides dog ikke. Hele komplekset blev nemlig hærget af brand 1589, og efter en genopbygning brændte det atter i 1624. Man restaurerede endnu engang, men vestfløjens brand i slutningen af 1700-tallet fik

Slottet i Darłowo set fra nord. I forgrunden portfløjen fra 1500-tallet. I den lille borg er de enkelte fløje bygget op til hverandre. Vestfløjen er ikke bevaret. Forf. foto. *The castle in Darłowo seen from the north. In the front of the picture is the 15th century gate leaf. In this little castle the individual wings were built adjoining each other. The west wing has not been preserved. Author's photo.*

til følge, at palatiet er gået tabt. På dets plads findes i dag en nyere udstillingsbygning.

Siden 1368 havde slottet været residens for hertugerne af Pommern-Stolp. 1637 døde den sidste hertug imidlertid barnløs, og slottet over-

Østfløjen i Darłowo med den store sal. I hjørnet det store tårn og et senere trappetårn fra 1538. Forf. foto. *The east wing in Darłowo with its great hall. In the corner the great tower and a later stair tower from 1538 can be seen. Author's photo.*

gik til Brandenburg for endelig i 1701 at komme til kongeriget Preussen. En omskiftelig tid for slottet havde taget sin begyndelse. 1639 blev der indrettet sognekirke for en del af byen i østfløjen. Den var i brug frem til 1805. Herefter blev østfløjen anvendt som saltlager, mens de øvrige bygninger snart efter blev indrettet til

lazaret for de franske tropper under Napoleonskrigene.

1833 var slottet i Darłowo tæt på sin skæbnetime. Det blev udbudt til nedrivning, men den preussiske konge Friederich Wilhelm IV greb ind, og slottet blev reddet.

Ved den netop overståede restaurering har man valgt at fjerne de fleste eftermiddelalderlige tilføjelser, således at det fremtræder netop som på Erik af Pommerns tid. Det falder da også i øjnene, at netop Erik af alle hertugerne i rækken er den, som man i dag omtaler med størst veneration. Det er ham, man møder i slotsmuseets bomærke, under hans polske navn

Eryk I, nemlig hertug Erik I af Pommern-Stolp. Det smukt restaurerede hertugslot rummer i dag det historiske museum for Mellempommern.

Erik af Pommern døde i Darłowo 1459. Hans lig blev ført til den nærliggende klosterkirke i Buckowo (tysk: Buckow), fyrsteslægtens gravkirke. Formentlig i 1654 blev hans kiste sammen med to andre fyrstekister ført til Mariakirken i Darłowo, som ligger midt i byen. Eriks kiste er forlængst gået til grunde. To gange, i 1724 og 1749, brød hvælvingen sammen over den, og

hvad der måtte være tilbage af trækisten, blev senere ødelagt af indstrømmende grundvand i en fugtig krypt. 1888 bekostede kejser Friedrich en kiste af fransk kalksten, som i dag indeholder resterne af den tidligere nordiske unionskonge og pommerske fyrste⁷.

For den, der vil forlade de slagne veje gennem Europa, lønner det sig at foretage en rejse "ad Pommern til", til det upåagtede Darłowo, som gemmer et stykke spændende Danmarks-historie.

Noter

¹ Francis Beckett: Hans von Dieskau og Danmark. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1930.

² Harald Langberg: Kronborgs Bygningshistorie. Boligministeriet 1985, p. 6.

³ Som note 1, p. 8.

⁴ Armin Tuulse: Borgar i Västerlandet. Stockholm 1952, p. 201 f.

⁵ Karl Rosenow: Herzogschloss und Fürstengruft. Die Bau- und Kunstdenkmäler der Stadt Rügenwalde. Rügenwalde 1925.

⁶ Henryk W. Jonocha & Franciszek J. Lachowicz: Zamek Książat Zachodniopomorskich w Darłowie. Koszalin 1988.

⁷ Michael Andersen: Eksil. SKALK 1990, nr. 2.

Erik of Pomerania's Childhood Home

Summary

Enclosed within the walls of Kronborg are large parts of the castle's predecessor called Krogen ("the Hook"). Sections of the older castle are visible in several places, including the exhibition rooms of the Danish Maritime Museum at Kronborg.

Krogen was founded during the reign of Erik of Pomerania (1412-1439) on a bank overlooking the Sound. The castle has been subject to a lot of critical analysis. As well as the preserved sections of the buildings there is also a survey from 1559 which was made by a German called Hans von Dieskau. Finally,

it is useful to make a comparison with the castle in the Polish town of Darłowo (Rügenwalde in Germany), situated about 200 km. west of Gdansk. Erik of Pomerania was born here in 1382, son of the Duke of Pomerania-Stolp. At the age of six he was summoned to Denmark to be made heir to the throne. From 1412 he ruled over the Nordic Union, consisting of Denmark, Norway and Sweden.

Krogen consists of a square surrounding all with sides about 80 metres long. There were three buildings made of brick standing up against the inner side

of the wall. The south-west building contained a large vaulted banqueting hall, while the north-east building contained the king's private quarters. The castle gate was built in connection with a tower in the north.

The castle in Darłowo was constructed during the years 1352-72. There is a great deal to indicate that King Erik modelled Krogen on his childhood home in Darłowo, but the castle in Darłowo is much smaller. It too is shaped as a square, but the sides are only 34 metres long. The buildings in the courtyard are thus built close together because of lack of space.

To the south is the high gate tower which is fitted with living quarters and a chapel and which in times of war has served as the castle's last line of defence.

To the east there is a building with a large vaulted hall exactly as there is at Krogen. The west wing is missing, having burned down at the end of the 19th century, but we know that it used to contain the king's living quarters. Finally, to the north there is a later addition to the castle, a gate tower dating from the 17th century. The entire site is situated on a little island in the Wieprza river a little south of the town.

Erik of Pomerania was driven out of his Nordic realms in 1439, taking up residence on Gotland in the castle which he himself had founded. However, in 1449 he was forced to continue his flight, finally ending up in Darłowo. Here he died in his childhood home and was buried in the church of Our Four Lady in Darłowo.

Slotsmuseet i Darłowo har afbildet Erik af Pommern i sit bomærke. SKALK 1990, nr. 2. *The castle museum in Darłowo has a picture of Erik of Pomerania in its museum logo.*